

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Fredrikson, Maija

Title: Musiikkikasvatusta Oulun yliopistossa

Year: 2009

Version: Published version

Copyright: © 2009 Suomen musiikkikasvatusseura - FISME ry.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Fredrikson, M. (2009). Musiikkikasvatusta Oulun yliopistossa. In J. Louhivuori, P. Paananen, & L. Väkevä (Eds.), *Musiikkikasvatus : näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen* (pp. 451-457). Suomen musiikkikasvatusseura - FISME ry. <https://fisme.fi/musiikkikasvatuskirja/>

MUSIIKKIKASVATUS OULUN YLIOPISTOSSA

Maija Fredrikson

Tässä artikkelissa selvitetään Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen koulutuksen taustoja ja merkitystä pohjautuen aiempaan, koulutuksen opetussuunnitelmaa, valintoja ja kehittämistä koskevaan tietoon (Ruismäki & Väkevä 2003). Lisäksi pohditaan musiikkikasvatuksen tieteenalan tulevaisuuden näkymiä Oulussa opetuksen ja tutkimuksen sekä koulutuksen vaikuttavuuden näkökulmista.

Koulutuksen rakenteellinen kehitys

Musiikkikasvatuksen oppiaineen ja tieteenalan saaminen Pohjois-Suomeen oli sekä koulutus- että aluepoliittisesti merkittävä ratkaisu, joka syntyi monien tahojen yhteisen ponnistuksen tuloksena. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta sai pohjoisen Suomen musiikinopettajien koulutuksen harteilleen sisäisten voimavarojen uudelleen suuntaamisten ja tiedekuntien välisten järjestelyjen kautta. Musiikkikasvatukseen suunnatut virkaesurssit olivat merkittävät: kaksi professuuria, yliassistentuuri, assistentuuri, viisi lehtoraattia ja kaksi päätoimista tuntiopettajaa.

Syyskuussa 1993 alkanut musiikin aineenopettajakoulutus johtaa ylempään korkeakoulututkintoon (KM, pääaineena musiikkikasvatus). Koulutuksen laajuus ja sisällöt ovat muuttuneet kahden tutkinnonuudistuksen myötä: alun pitäen 180 opintoviikon (ov) laajuinen koulutus yhtenäistettiin syksystä 1997 lähtien vastaamaan rakenteellisesti muuta kasvatustieteellistä alaa. Tutkinnon laajuudeksi vakiinnutettiin 160 ov, jolloin opinnot muodostuivat tiedekunnan yleisopinnoista, musiikkikasvatuksen pääaineopinnoista, musiikin sivuaineopinnoista ja samoin sivuaineena opiskeltavista opettajan pedagogisista opinnoista. Vuodesta 1996 lähtien musiikkikasvatuksen opiskelijat ovat voineet suorittaa sivuaineena myös peruskoulussa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaiset opinnot (35 ov), jotka antavat perusasteen (luokanopettajan) kelpoisuuden. Tämä kokonaisuus kasvattaa opiskelijan opintoviikkoja yli varsinaisen tutkinnon vaatiman määrän. Vuonna 2005 on kaikki yliopistolliset tutkintorakenteet harmonisoitu eli yhtenäistetty ns. Bolognan prosessin mukaisesti. Nykyinen tutkinto on kaksiportainen, kandidaattitason opinnot ja maisteritason opinnot sisältävä, opintopistein (op/credits) määritelty kokonaisuus.

Kaksiportaisuus mahdollistaa opiskelijaliikkuvuuden Euroopassa. Kandidaatintutkinto (bachelor degree, 180 op) tunnustetaan kansainvälisesti alemmaksi korkeakoulututkinnoksi, jonka pohjalta voi jatkaa vaikkapa ulkomaisessa yliopistossa maisteriopintoja. Tätä mahdollisuutta käytetään tällä hetkellä Suomesta ulkomaille vielä vähän, mutta ulkomaalaisille opiskelijoille uusi tutkintorakenne mahdollistaa saapumisen Suomeen pelkästään maisteriopintoihin (120 op), tietysti tietyin tieteenalakohtaisin varauksin.

Musiikin aineenopettajakoulutus, kuten opettajankoulutus yleensäkin, on Suomessa niin korkeatasoista ja valtakunnallisesti spesifiä, että musiikkikasvatuksen maisteriopintoihin siirtyminen ulkomailta on opintojen sisällön kannalta ongelmallista. Uusi tutkintorakenne antaa siihen kuitenkin mahdollisuuden. Se avaa väylän myös musiikkipedagogi (AMK) -tutkinnon suorittaneille musiikkikasvatuksen maisteriopintoihin, tosin täydentävien opintojen kautta. Tähän mennessä uudistus näyttäisi vain vakinaistavan aiemman vapaavalintaisen mahdollisuuden suorittaa välitutkinto. Kaikki musiikkikasvatuksen pääaineopiskelijaksi valintakokeiden kautta hyväksytyt opiskelijat saavat edelleen opinto-oikeuden maisteritutkintoon saakka.

Samalla kun tutkintorakenne on muuttunut kaksiportaiseksi, on opetussuunnitelma käynyt läpi mittavan uudistuksen. Kun erityisesti opintojen kuormittavuus on ollut yleisen tarkastelun kohteena, on myös opintojen laatuun ja joustavuuteen kiinnitetty huomiota. Musiikkikasvatuksen koulutuksessa jo alun pitäen keskeiseksi nähty tavoite, työelämävastaavuus, on säilytetty myös nykyisessä opetussuunnitelman kehittämistyössä.

Musiikkikasvatuksen opiskelijaksi Ouluun?

Oulun yliopiston Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikköön (KASOPE) sijoitettuun koulutukseen otetaan valintojen kautta vuosittain enintään 18 pääaineopiskelijaa. Valinnoissa painotetaan musiikinopettajan työhön liittyviä valmiuksia, kuten opettajaksi soveltuvuutta, riittäviä vapaan säestyksen ja säveltapailun taitoja, akateemisissa opinnoissa menestymisen edellytyksiä ja soittimien hallintaa. Valintojen rakennetta muutettiin vuonna 1998. Silloin otettiin käyttöön kaksivaiheinen valinta, jolloin ensimmäisessä vaiheessa testataan hakijoiden vapaan säestyksen ja säveltapailun valmiudet. Toiseen vaiheeseen valitut pääsevät näyttämään taitojaan yhteismusisointikokeessa, instrumenteissa (piano ja laulu pakolliset) ja kirjallisessa kokeessa (teoria- ja aineistokoe), lisäksi arvioidaan opettajaksi soveltuvuutta sekä opetustuokiassa (Normaalikoulun pieni viidesluokkalaisten oppilaiden ryhmä) että sitä seuraavassa haastattelussa. Osioita arvioivat vähintään kahden hengen valintalautakunnat. Myös musiikkikasvatuksen sivuainehakijat käyvät läpi kyseiset valinnat. Musiikkikasvatuksen sivuainetta voidaan tarjota nykyisten resurssien puitteissa vain opettajankoulutukseen sisällytettäväksi; sivuainehakijoilla täytyy siis olla opinto-oikeus jossakin opettajankoulutuksessa sivuaineoikeutta hakiessaan.

Valintakoeosioiden painotukset osana kokonaispistemäärää ovat vaihdelleet jonkun verran vuosien varrella. Musiikilliset valmiudet ovat valintojen lähtökohta, mutta erityisesti soveltuvuus opettajan ammattiin ja selviytyminen vapaan säestyksen osiosta ovat korostuneet nimenomaan työelämän vaatimusten myötä. Musiikinopettajan ammatillinen ja taiteellinen osaaminen edellyttää muusikkouden ja kasvattajuuden roolien luontevaa yhdistymistä.

Oululaisen musiikkikasvatuksen opetussuunnitelman erityispiirteitä

Koulutuksen opetussuunnitelmassa on lähtökohtana opetuksen integroituminen koulutodellisuuteen. Opetussuunnitelma korostaa joustavuutta, valinnaisuutta, projekti- ja produktiokeskeistä työskentelyä sekä opiskelijan vastuuta ja omatoimisuutta opintojen suunnittelussa. (Opinto-opas 2006-2008, 231.) Käytännössä tavoitteisiin pyritään keskeisiksi katsottujen opintojen hajauttamisella perus-, aine- ja syventävien opintojen vaiheisiin, musiikkikasvatuksen opintojen ja tutkimusopintojen mahdollisimman tiiviillä linkittämällä sekä opiskelijan aiempien musiikkiopintojen ja musiikin parissa työskentelyn kohtuullisella hyväksilukemiskäytännöllä.

Kandidaatintutkintoon (180op) kuuluvissa opinnoissa musiikkikasvatuksen perusopinnot (25 op) toteutetaan yhdessä luokanopettajakoulutuksen musiikin sivuaineopiskelijoiden kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että oululaiset musiikin sivuaineekseen valinneet luokanopettajaopiskelijat voivat halutessaan jatkaa suoraan ko. perusopinnoista laajempaan, myös aineenopetukseen kelpoisuuden antavaan kokonaisuuteen. Tämä vaihe edellyttää tosin musiikkikasvatuksen valintoihin osallistumista.

Musiikkikasvatuksen opetussuunnitelman painoalueita ovat nykyisessä opetussuunnitelmassa (<http://www.edu oulu.fi/opetus/opas/>) afroamerikkalainen musiikki, vapaa säestys, länsimaisen musiikin historia, musiikkiliikunta ja musiikkiteknologia. Kandidaatintutkintoon kuuluvat opinnot ovat pääasiassa pakollisia, musiikin valinnaisia opintoja siihen kuuluu 12 op. Tutkintoon sisältyy aineenopettajakoulutuksen yleisen suosituksen mukaisesti osa eli 25 op opettajan pedagogisista opinnoista (yhteensä 60 op). Näin ollen kasvatustieteen kandidaattitutkinto (KK) ei vielä anna opettajan kelpoisuutta.

Maisterin tutkinnossa (120 op) valinnaisuus lisääntyy huomattavasti, mutta opettajan pedagogisten opintojen toinen osuus 35op on pakollinen kaikille maisterin tutkintoa suorittaville musiikkikasvatuksen opiskelijoille. Syventävien opintojen "tarjottimelta" opiskelija voi valita viiden opintopisteen kokonaisuuksina tarjottavia aiempia koulutuksen opintoja syventäviä tai täydentäviä opintoja sekä projekti- ja produktio-opintoja.

Tutkimusopintojen luento-opetus toteutetaan perus- ja aineopintojen tasolla yhteistyössä kasvatustieteen kanssa siten, että pienryhmien opetus suunnataan pääaineen (musiikkikasvatus) mukaisesti. Syventävissä opinnoissa toteutetaan tutkimuskurssi pääainelähtöisesti.

Musiikkikasvatuksen tutkijaksi?

Musiikkikasvatus on tieteenalana (yliopistollisena oppiaineena) varsin nuori: musiikinopettajakoulutus alkoi Sibelius-Akatemiassa vuonna 1957 ja Jyväskylän yliopistossa vuonna 1983. Kymmenen vuotta tätä myöhemmin Opetusministeriö määräsi Oulun yliopistolle musiikinopettajien koulutustehtävän. Myös Sibelius-Akatemialla on musiikkiyliopiston status. Akateeminen loppututkinto, myös musiikkikasvatus pääaineena, antaa kaikissa yliopistoissa jatko-opintokelpoisuuden. Käytännön taideaineen luonteensa vuoksi musiikkikasvatus ei ole kuitenkaan houkuttanut runsain määrin jatko-opiskelijoita. Akateemisuus viittaa aina teoretisointiin, ja tähän ei monellakaan ole halua. Jatko-opinnot, lisensiaatintutkinto ja väittelemine ovat kuitenkin jo arkipäivää myös musiikkikasvatuksessa. Vaikka Suomen musiikinopetus ja sen tulokset ovat maailmankuuluja, ei maine kauan pysy ilman jatkuvaa kehittämistyötä. Tähän voivat vastata musiikkikasvatuksen tutkijat.

Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen tutkimus on muotoutunut sekä hallinnollisten ratkaisujen että henkilövalintojen kautta. Opetussuunnitelmassa tehdyt ratkaisut ja painotukset antavat valmistuneelle musiikinopettajalle myös jatko-opinnoissa kosketuspintaa tiettyihin tutkimusorientaatioihin. Koska kasvatustiede on erityisesti Oulussa tärkeä musiikkikasvatuksen lähitiede, on musiikin oppimisen ja opetuksen tutkimus luonteva tutkimuksen osa-alue. Tämä aihepiiri profiloituu musiikkikasvatuksessa mm. rytmimusiikin pedagogiikan, musiikkiliikunnan pedagogiikan, musiikin uusien oppimisympäristöjen ja musiikkikasvatusteknologian alueiden tutkimukseen sekä opettajuustutkimuksiin.

Musiikkikasvatuksen jatko-opiskelijat integroituvat kasvatustieteiden tiedekunnan jatko-opintoihin soveltuvilta osin. Tiedekunnassa on viime vuosien aikana luotu oma tohtorikoulutusohjelma, ja jokaiselle jatko-opiskelijalle nimetään vähintään kahden hengen ohjausryhmä. Näin musiikkikasvatuksen jatko-opiskelija liittyy konkreettisesti osaksi tiedeyhteisöä ja saa vertaistukea myös muilta jatko-opiskelijoilta. Säännöllisesti toteutettavissa tutkijaseminaareissa opitaan tieteen säännöt. Tiedekunnassa toteutunut taide- ja taitoaineiden jatkoseminaari mahdollistaa myös eri taiteita yhdistävän lähestymistavan. Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö saavutti Oulun yliopistossa toteutetussa (2007) kansainvälisessä tutkimuksen laadunarvioinnissa arvosanan kiitettävä.

Musiikkipedagogi (AMK) ja kasvatustieteen maisteri (pääaine musiikkikasvatus)?

Perinteisesti musiikkikasvatuksen opintoihin hakee joka vuosi jo ammattikorkeakoulusta opintopaikan saaneita opiskelijoita. Tämä koskee kaikkia musiikkikasvatuksen koulutusyksiköitä. Koulutuspoliittiset linjaukset eivät suosi tätä mahdollisuutta, mutta eivät pysty sitä myöskään estämään. Tällaiset opiskelijat ovat luonnollisesti hyviä hakijoita myös musiikkikasvatuksen koulutukseen, ja heidän valintansa opintoihin onkin melko yleistä. Kahden opintopaikan käyttö/täyttö on siis mahdollista, mutta molempien instituutioiden opintojen vaativuuden takia opinnoista suoriutuminen suositellussa ajassa on käytännössä lähes mahdotonta. Opiskelija joutuu valitsemaan ennemmin tai myöhemmin kumpaan koulutukseen keskittyä. Näin opinnot pitkittyvät automaattisesti.

Kuten jo aikaisemmin totesin, kaksiportainen malli antaa teoriassa mahdollisuuden siihen, että ammattikorkeakoulun suorittanut musiikkipedagogi voi hakeutua musiikkikasvatuksen maisterivaiheen opintoihin. Tästä mahdollisuudesta ei vielä ole liiemmästi tiedotettu, koska musiikkikasvatuksen maisteriopintojen aloittaminen AMK-tutkinnon pohjalta ei ole ongelmatonta. Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen opetussuunnitelman nykyinen rakenne, jossa opinnot jakautuvat perus-, aine- ja syventäviin opintoihin, ei anna mahdollisuutta aloittaa suoraan maisteriopintoja ilman edeltäviä (täydentäviä) pääaineopintoja. Maisteriopintoihin haaveilevan opiskelijan on siis hankittava musiikkikasvatuksen perus- ja aineopintoja vastaavat tiedot tietyissä opinnoissa voidakseen hakea maisterivaiheeseen. Tämä taas hankaloittaa ja pitkittää siirtymävaihetta.

Oulun yliopiston (OY) ja Oulun seudun Ammattikorkeakoulun (OAMK) kulttuurin alan yksikön rakenteellisen kehittämisen yhteistyöhanke musiikin alalla (2006–2008) tähtäsi tilanteen osittaiseen korjaamiseen joidenkin yhteisesti toteutettujen kandidaattitason musiikkiopintojen kautta syksystä 2007 lähtien. Tulevaisuuden strategiaan Oulussa liittyy musiikin alan koulutusten vielä läheisempi yhteistyö.

Koulutuksen ja työelämän vastaavuudet

Oulusta on tähän mennessä valmistunut noin 100 musiikinopettajaa. Oulun yliopiston ohjaus- ja työelämäpalvelut tutkii säännöllisesti valmistuneiden sijoittumista työmarkkinoille. Selvityksen mukaan musiikkikasvattajat ovat työllistyneet hyvin ja asettuneet pääasiassa pohjoisen Suomen alueelle. Voidaan siis sanoa, että oululaista musiikkikasvatuksen koulutustehtävää on hoidettu mallikkaasti. Toistaiseksi viimeisin selvitys on vuonna 2001 valmistuneiden tilanteesta syksyltä 2006 (Jussi-Pekka 2007). Tässä selvityksessä on mukana seitsemän niistä kymmenestä musiikkikasvattajasta, jotka valmistuivat kyseisenä vuonna. Musiikkikasvattajat olivat kaikista kyselyyn vastanneista kasvatustieteiden tiedekunnasta valmistuneista (n=135) työllistyneet parhaiten koulutustaan vastaavaan työhön työuransa ensimmäisenä viitenä

vuotena (2001-2006). Kaikkien seitsemän päätyönantajana oli kunta tai kuntayhtymä, ja kaikki olivat vakituisessa kokopäivätyössä. Vastauksissa näkyy selvästi haasteita koulutukselle. Ensinnäkin valmistuneiden musiikkikasvattajien mielestä työ oli koulutukseen nähden selvästi vaativampaa. Selvitys ei yksilöi, mitkä seikat tekevät työstä odotettua vaativamman. Voidaan olettaa, että koko koulukulttuuriin ja työyhteisöön liittyvät vaikeatkin kysymykset, kuten esimerkiksi vanhempien kohtaaminen, koetaan tosiasiallisesti vasta työelämässä. Sen sijaan syy siihen, miksi vastaajat ilmoittavat, että he ovat voineet hyödyntää yliopistossa oppimiaan asioita nykyisessä työssään pääasiassa vain jonkin verran, on jo vaikeammin auki purettavissa. Tässä musiikkikasvattajat poikkesivat selkeästi muista tiedekunnasta valmistuneista (luokanopettajat, varhaiskasvattajat, kasvatustieteen asiantuntijat). Vastauksissa on selkeä ristiriita verrattuna opintojen sisältöön kohdistuvaan koettuun tyytyväisyyteen; niihin oltiin melko tyytyväisiä. On selvää, että pienen vastaajajoukon takia tuloksiin tulee suhtautua pidättyvästi ja niitä voidaan pitää vain suuntaa-antavina.

Laajempi, erityisesti musiikkikasvattajille suunnattu kysely toteutettiin yhteistyössä Jyväskylän yliopiston kanssa syksyllä 2007. Sen tuloksia saataneen lukea myöhemmin Musiikki-lehdestä.

Opetuksen laadunarviointi on nykyisin kaikkien koulutusyksiköiden arkipäivää. Oulun yliopistossa tullaan toteuttamaan opetuksen laadunarviointi syksyllä 2008. Kaikkiin jaoksiin on perustettu opetuksen kehittämistyöryhmät (OKTR). Säännöllisesti toteutettavissa palautekeskusteluissa Oulun musiikkikasvatuksen opiskelijat ja opettajat käyvät läpi opetuksen järjestämiseen, toteuttamiseen ja arviointiin liittyviä kysymyksiä. Kevään 2008 opiskelijapalautteen kokoamisesta ja palautetilaisuuden organisoinnista vastasi ainejärjestö MUKAVA. Palaute oli pääosin positiivinen, eikä suuria ongelmakohtia koulutuksen järjestämisessä näytä olevan. Koulutuksen keskeyttämisen määrä on kuitenkin edelleen huolestuttava, koska vuosikurssista ($n=18$) näyttäisi valmistuvan vuosittain keskimäärin (valmistuneet 2001-2006) vain noin 12 opiskelijaa (ks. Niiranen 2006). Työelämän ja koulutuksen vastaavuutta pyritään arvioimaan säännöllisesti toteutettavilla alumnikyselyillä.

Musiikkikasvatuksen organisoituminen kasvatustieteiden tiedekunnassa

Tiedekunnassa toteutettiin vuonna 2000 organisaatiomuutos, jolloin kaikki laitokset yhdistettiin yhdeksi kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen tulosyksiköksi. Samassa yhteydessä muodostettiin tieteenalajaoksia, joita vetävät jaosjohtajat. Organisoitumisesta jaoksilla ei ole selvää hallinnollista roolia eikä niin ollen taloudellista vastuuta muuta kuin pienen käyttömäärärahan osalta. Ne muodostavat tieteenalakohtaisia keskustelu- ja valmistelufoorumeita ilman päätösvaltaa. Lopullista päätösvaltaa käyttää demokraattisesti ja kolmikantamallia toteuttaen valittu yksikönneuvosto. Tiedekunta-neuvosto on korkeinta päätäntövaltaa käyttävä strateginen elin. Musiikkikasvatuksen jaoksessa keskusteluihin osallistuvat kaikki tiedekunnan eri

koulutuksissa (LO, VAKA, MUKO) musiikkia opettavat henkilöt. Jaos on mm. mahdollistanut yhteisen musiikkikasvatuksen perusopintojen kokonaisuuden suunnittelun ja soitinten ja muiden musiikinopetukseen liittyvien hankintojen yhteisvalmistelun. Kuten Ruismäki & Väkevä (2003, 51) toteavat, jaoksen henkilöstö on saanut aikaiseksi avoimen työkalttuurin.

Musiikkikasvatuksen opiskelijoilla on oma ainejärjestönsä, MUKAVA (ks. <http://www.mukava.org>). Opiskelijoiden valinta erilaisiin koulutusta ja opetusta kehittäviin työryhmiin kanavoituu MUKAVA:n kautta. Näitä musiikkikasvatuksen pysyviä työryhmiä ovat mm. valintatoimikunta, joka valmistelee opiskelijavalintoja, sekä opetuksen kehittämistyöryhmä (OKTR), joka vastaa nykyisin mm. opetuksen laadunarvioinnista.

Opiskelua ja työtä meren rannalla

Oulun yliopiston pääkampus on Linnanmaalla, jonkin matkaa Oulun keskustasta pohjoiseen. Kun kasvatustieteiden tiedekunnalle valmistui tilat kampukselle 1993, aloitti musiikkikasvatus toimintansa tiedekunnan entisissä tiloissa Kasarmintiellä. Tilat olivat keskeisellä paikalla Ainolan puiston vieressä mutta vähitellen aina vain epäterveellisemmät. Vihdoin syksyllä 2004 päästiin muuttamaan hienosti remontoituihin Oulun Lastentarhanopettajaopiston entisiin tiloihin Maunonkatu 2:een, meren rantaan, varhaiskasvatuskeskuksen kumppaneiksi. Tilat ovat tarkoituksenmukaiset ja hyvin toimivat nyt kun langaton verkkokin (PanOulu) on saatu tiloissa toimimaan. Tiedossa on kuitenkin, että tilakysymyksiin on tulossa muutoksia.

Lähteet

- Jussi-Pekka, S. (2007) *Tutkinnon suorittaneiden ura- ja työmarkkinaseuranta - v. 2001 valmistuneiden tilanne syksyllä 2006*. Kasvatustieteiden tiedekunta. Musiikkikasvatus. Oulun yliopiston ohjaus- ja työelämäpalvelut, Oulun yliopisto. Osajulkaisu. (Yhteistyössä AKAVA:n kanssa tuotettu valtakunnallinen julkaisu on ladattavissa [www-osoitteesta: http://www.aarresaari.net/pdf/uraraporttiNetti.pdf](http://www.aarresaari.net/pdf/uraraporttiNetti.pdf).)
- Niiranen, J. (2006) *Opintojen viivästyminen ja keskeytyminen Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen koulutuksessa*. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu-tutkielma.
- Opinto-opas 2006-2008. (2006) Teoksessa E. Raudasoja & K. Piri. (Toim.) *Kasvatustieteiden tiedekunta*. Oulun yliopisto. (<http://www.wedu oulu.fi/opetus/opas/>.)
- Ruismäki, H. & Väkevä, L. (2003) Kymmenen vuotta musiikinopettajakoulutusta Oulun yliopistossa. Teoksessa A. Juvonen & M. Anttila (Toim.) *Kohti kolmannen vuosituhaten musiikkikasvatusta, osa 2. Näkökulmia musiikkikasvattajien koulutukseen Suomessaja Virossa*. Joensuu University Press, 43-55.

